

DOI <https://doi.org/10.36719/2707-9317/118/91-111>

Directions for expanding cooperation with Turkic states in the field of innovation

Samira Abasova

Leader Researcher of the Department of “Regulation of Foreign Economic Activity” of the Institute of Economics of the Azerbaijan Ministry of Science and Education, PhD in Economics, Assoc.prof

Abstract: The purpose of the study is to analyze and assess the current state of cooperation between Turkic states in the field of innovation, as well as the directions for its development and expansion. In accordance with the purpose of the study, the following tasks are intended to be fulfilled:

- Assessment of the innovation potential of the countries included in the Organization of Turkic States (OTS);
- Assessment of intercountry cooperation in the green economy, which is a branch of innovation activity of the TTS countries;
- Directions for expanding cooperation with Turkic states in the field of innovation.

This study used statistical indicators and their comparative analysis, grouping, as well as PEST and SWOT expert assessment analyses.

Key words: Organization of Turkic States (OTS), innovation activity of OTS countries, assessment of innovation potential of OTS countries, assessment of OTS countries' activities on green economy, PEST and SWOT analysis of OTS countries' innovation activity, directions for expanding cooperation with Turkic states in the field of innovation.

İnnovasiya sahəsində Türk dövlətləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətləri

Samirə Abasova

ETN İqtisadiyyat institutunun “Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi” şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, i.ü.f.d., dos.

Xülasə: Tədqiqatın məqsədi innovasiya sahəsində Türk dövlətləri əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi, eləcə də inkişafı və genişləndirilməsi istiqamətləridir. Tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

➤ Türk dövlətləri təşkilatına (TDT) daxil olan ölkələrin innovasiya potensialının qiymətləndirilməsi;

➤ TDT ölkələrinin innovasiya fəaliyyətinin bir qolu olan yaşıl iqtisadiyyat üzrə ölkələrarası əməkdaşlığının qiymətləndirilməsi;

➤ İnnovasiya sahəsində Türk dövlətləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətləri.

Bu tədqiqatda statistik göstəricilər və onların müqayisəli təhlili, qruplaşdırma, eləcə də PEST və SWOT ekspert qiymətləndirmə analizlərindən istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: Türk dövlətləri təşkilatı (TDT), TDT ölkələrinin innovasiya fəaliyyəti, TDT ölkələrinin innovasiya potensialının qiymətləndirilməsi, TDT ölkələrinin yaşıl iqtisadiyyat üzrə fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, TDT ölkələrinin innovasiya fəaliyyətinin PEST və SWOT analizi, innovasiya sahəsində Türk dövlətləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətləri.

Giriş

İnnovasiya həm məhsul, həm proses, həm də marketinq strateji hədəflərini özündə cəmləşdirən bir yenilikçi siyasətidir. Türk dövlətlərinin beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sahəsində innovasiya fəaliyyəti bir neçə sferanı əhatə edir. Bu sferalara: 1) Türk dövlətləri təşkilatına (TDT) daxil olan ölkələrin innovasiya potensialının qiymətləndirilməsi; 2) TDT ölkələrinin innovasiya fəaliyyətinin bir qolu olan yaşıl iqtisadiyyat üzrə ölkələrarası əməkdaşlığının qiymətləndirilməsi; 3) innovasiya sahəsində Türk dövlətləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətləri aiddir.

Qeyd etmək lazımdır ki, türkdilli ölkələr arasında innovasiya fəaliyyəti daha çox investisiya təşviqi ilə bağlıdır. Yalnız 2020-ci ildən sonra azad olunmuş ərazilərdə yeni şəhərlərin salınması, nəqliyyat qovşağının bərpa, rabitə və İKT üzrə infrastrukturub yaradılması investisiya-innovasiya layihələri əsasında həyata keçiriləcəkdir ki, bunlar 2023-25 illərdə Azərbaycanın türkdilli ölkələr ilə bağladığı iki və çoxtərəfli Sazişlər əsasında olacaqdır. Hazırda türkdilli ölkələrdə innovasiya prosesləri, əsasən, xidmətlər sahəsində - ali təhsil, İKT imkanlarının genişləndirilməsi ilə sıx bağlıdır.

Bütün bunları nəzərə alaraq müəllif Türkdilli dövlətlər təşkilatını tədqiqat obyekti seçmişdir. Türkdilli dövlətlər Təşkilatı (TDT) 2009-da yaranmışdır və əsas üzv kimi oraya Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan daxildir. Macarıstan və Türkmənistan müşahidəçi mövqeyini tutmuşlar. TDT-nin əsas əməkdaşlıq fəaliyyəti 2020-ci ildən müşahidə olunur. Bu da Azərbaycan ərazilərinin işğaldan azad olması və Türkiyə ilə tranzit əməkdaşlıq nəqliyyatının inkişafı ilə sıx bağlıdır. Tədqiqatın predmeti innovasiya sahəsində Türk dövlətləri əməkdaşlığının müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi, eləcə də inkişafı və genişləndirilməsi istiqamətləridir.

1. Türk dövlətləri təşkilatına (TDT) daxil olan ölkələrin innovasiya potensialının qiymətləndirilməsi

Cədvəl 1-dən göründüyü kimi, ən yüksək global innovasiya indeksinin mövqeyi Türkiyəyə mənsubdur. Yenilik indeksinə görə Özbəkistan ikinci, Qazaxıstan isə üçüncü yerdədir. Amma global bilik indeksinə görə Qazaxıstan ikinci yerdə, Özbəkistan isə üçüncü yerdədir. Cədvəl 1-dəki məlumatlardan göründüyü kimi Azərbaycan hələ də aşağı göstəricilərə malikdir.

Cədvəl 1.

2022-25-ci illərdə TDT ölkələrində Qlobal İnnovasiya İndeksi [5; 43-47]

	2022	2025
	mövqe	Mövqe
Azərbaycan	93	94
Qazaxstan	83	81
Qırğızıstan	94	96
Özbəkistan	82	79
Türkiyə	37	43

Global innovasiya indeksi məlumatlarına nəzər salsaq görürük ki, 2022-2025 illər arasında TDT ölkələrinin mövqeləri cüzi olsa da dəyişmişdir. Belə ki, Türkiyə 37-ci mövqedən 43 mövqeyə keçid almış və Gİİ indeksi 6 bənd aşağı düşmüşdür. Azərbaycan əvvəlki mövqeyindən (93-dən 94) 1 bənd, Qırğızıstan 2 bənd (94-dən 96-ya) aşağı düşmüşdür. Qazaxıstan və Özbəkistan öz mövqələrini yaxşılaşdırmışlar. Qazaxıstan (83-dən 81 -ə) öz mövqeyini 2 bənd, Özbəkistan isə (82-dən 79-a keçmiş) 3 bənd yuxarıya qaldırmışdır.

Türkiyə davamlı iqtisadiyyat imkanlarına malik olduğu üçün hi-tech məhsulları (30.3%) istehsalı sahəsində daha əlverişli mövqeyə malikdir (39 yer). İkinci yerdə Özbəkistan durur – 2025-ci ildə hi-tech məhsulların istehsalı 25.3% olmuş və Özbəkistanın tutduğu mövqe isə 50-ci yer olmuşdur. Türkiyədə istehsal və ixrac mürəkkəbliyi 62,4%, dünya ölkələri arasında bu göstəriciyə görə tutduğu yerin 41 olmasına baxmayaraq Qazaxıstanda istehsal və ixrac mürəkkəbliyi 40,9% olmuşdur. Amma kosmos ilə əlaqədar olaraq Qazaxıstanın hi-tech məhsulları üzrə ümumi ticarətdə ixrac payı 6,4%, Türkiyənin isə hi-tech məhsulları üzrə ümumi ticarətdə ixrac payı 2,2% olmuşdur. Biliyin təsiri və yayılması üzrə Türkiyə (33.6% və 18.1%) və Özbəkistanın əmsalları (33.3% və 16%) və tutduğu mövqe bir-birinə yaxındır. Bu göstəricilərin Qazaxıstan (19% və 100 yer) və Azərbaycanın (18.6% və 102 yer) üzrə bir-birinə yaxındır.

Klasterin inkişaf vəziyyəti göstəricisinə görə TDT ölkələri arasında Azərbaycanın mövqeyi yuxarıdadır (30-cu yer və 72,2 %). İkinci yerdə Özbəkistan (60,1 % və 44 mövqe) və üçüncü yerdə Türkiyə (48,1% və 65 mövqe) durur.

Cədvəl 2.

Türkiyənin 2025-ci ildə Gİİ –nin strukturunun elementlərinin qiymətləndirilməsi

Bənd	Göstəricinin adı	Qiyməti/dəyəri	Mövqeyi
3.1.	Informasiya və Kommunikasiya texnologiyaları (İKT)	87	38
3.1.3.	Dövlətin online xidmətləri	90.7	13
3.3.	Ətraf mühitin davamlılığı	24.3	54
3.3.3.	ISO 140001 ətraf mühit, mlrd.PPP&GDP	1	68
5.2.	Innovasiya əlaqələri	33.4	44
5.2.1.	Publik elm-sənaye birgə nəşrləri	1.4	67
5.2.2.	Universitet-sənaye E&T əməkdaşlığı	29.4	86
5.2.3.	Universitet&sənaye beynəlxalq əlaqələri, ən yüksək 5*	69.3	26
5.2.4.	Klasterin inkişaf vəziyyəti	48.1	65
5.2.5.	Patent kompleksləri, mlrd. PPP/GDP	03	39
5.3.	Biliklərin mənimsənilməsi	36	36
5.3.2.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə idxal payı,%	8.8	55
5.3.3.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə idxal payı,%	1.1	84
6.2.	Biliyin təsiri	33.6	44
6.2.4.	Hi-tech məhsulların istehsalı	30.3	39
6.3.	Biliyin yayılması	18.1	71
6.3.2.	İstehsal və ixrac mürəkkəbliyi	62.4	41
6.3.3.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə ixrac payı, %	2.2	58
6.3.4.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə ixrac payı,%	0.9	87
6.3.5.	ISO 9001 keyfiyyət/ mlrd. PPP/GDP	2.5	77
7.2.	Yaradıcılıq məhsulları və xidmətləri	13.6	64
7.2.4.	Yaradıcılıq məhsullarının ümumi ticarətdə ixrac payı, %	2.9	20

Mənbə: wipo.int/gii-ranking/en/turkey/section/economy-profile

Universitet-sənaye E&T əməkdaşlığına gəldikdə birinci yerdə Azərbaycan durur (51,8% və dünyada 36-cı mövqe). Bu da 200 illik neft bumu səbəbi ilə əlaqədardır. Azərbaycanın Abşeron yarımadasında fəvqəladə sənaye-elm-universitet zənciri yaranmış və bu konqlemerat dünyada tanınmışdır. Bu göstərici üzrə ikinci yer Özbəkistan (33,5 % və dünyada 75-ci mövqe), üçüncü yer isə Türkiyəyə (29,4 % və dünya üzrə 86-cı mövqe) məxsusdur.

Cədvəl 3.

Azərbaycanın 2025-ci ildə Gİİ –nin strukturunun elementlərinin qiymətləndirilməsi

Bənd	Göstəricinin adı	Qiyməti/dəyəri	Mövqeyi
3.1.	Informasiya və Kommunikasiya texnologiyaları (İKT)	75.7	70
3.1.3.	Dövlətin online xidmətləri	68.6	66
3.3.	Ətraf mühitin davamlılığı	7	126
3.3.3.	İSO 140001 ətraf mühit, mlrd.PPP&GDP	0.6	85
5.2.	Innovasiya əlaqələri	7.4	60
5.2.1.	Publik elm-sənaye birgə nəşrləri	1.3	70
5.2.2.	Universitet-sənaye E&T əməkdaşlığı	51.8	36
5.2.3.	Universitet&sənaye beynəlxalq əlaqələri, ən yüksək 5*	0	104
5.2.4	Klasterin inkişaf vəziyyəti	72.2	30
5.2.5.	Patent kompleksləri, mlrd. PPP/GDP	0.02	75
5.3.	Biliklərin mənimsənilməsi	15	134
5.3.2.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə idxal payı,%	5.1	120
5.3.3.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə idxal payı,%	0.4	124
6.2.	Biliyin təsiri	18.6	102
6.2.4.	Hi-tech məhsulların istehsalı	14.5	76
6.3.	Biliyin yayılması	6	129
6.3.2.	Istehsal və ixrac mürəkkəbliyi	20.5	122
6.3.3.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə ixrac payı, %	0.2	116
6.3.4.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə ixrac payı,%	0.5	108
6.3.5.	İSO 9001 keyfiyyət/ mlrd. PPP/GDP	1.4	99
7.2.	Yaradıcılıq məhsulları və xidmətləri	1.7	115
7.2.4.	Yaradıcılıq məhsullarının ümumi ticarətdə ixrac payı, %	0.06	107

Mənbə: wipo.int/gii-ranking/en/azerbaijan/section/economy-profile

Cədvəl 4.

Qazaxıstanın 2025-ci ildə Gİİ –nin strukturunun elementlərinin qiymətləndirilməsi

Bənd	Göstəricinin adı	Qiyməti/dəyəri	Mövqeyi
3.1.	Informasiya və Kommunikasiya texnologiyaları (İKT)	89	27
3.1.3.	Dövlətin online xidmətləri	92.7	10
3.3.	Ətraf mühitin davamlılığı	6.7	127
3.3.3.	İSO 140001 ətraf mühit, mlrd.PPP&GDP	0.3	111
5.2.	Innovasiya əlaqələri	18.3	95
5.2.1.	Publik elm-sənaye birgə nəşrləri	1.3	73
5.2.2.	Universitet-sənaye E&T əməkdaşlığı	18.1	115
5.2.3.	Universitet&sənaye beynəlxalq əlaqələri, ən yüksək 5*	33	51
5.2.4	Klasterin inkişaf vəziyyəti	27.7	112
5.2.5.	Patent kompleksləri, mlrd. PPP/GDP	0.01	83
5.3.	Biliklərin mənimsənilməsi	24.3	89
5.3.2.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə idxal payı,%	9.8	46
5.3.3.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə idxal payı,%	1	90
6.2.	Biliyin təsiri	19	100
6.2.4.	Hi-tech məhsulların istehsalı	15.1	73
6.3.	Biliyin yayılması	14.3	84
6.3.2.	Istehsal və ixrac mürəkkəbliyi	40.9	83
6.3.3.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə ixrac payı, %	6.4	36
6.3.4.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə ixrac payı,%	0.9	90
6.3.5.	İSO 9001 keyfiyyət/ mlrd. PPP/GDP	0.5	125
7.2.	Yaradıcılıq məhsulları və xidmətləri	14.6	61
7.2.4.	Yaradıcılıq məhsullarının ümumi ticarətdə ixrac payı, %	0.5	66

Mənbə: wipo.int/gii-ranking/en/kazakhstan/section/economy-profile

Qazaxstanın İKT üzrə mövqeyi Türkiyə və Azərbaycandan yüksəkdir. Bu da Qazaxstanda Baykonur kosmik mərkəzin olması ilə əlaqədardır. Eləcə də dövlətin online xidmətləri üzrə pozisiyasının yüksək olması onu top 10 inkişaf etmiş dövlətlərin sırasına daxil olmasına gətirib çıxarmışdır.

Ətraf mühitin davamlılığı göstəricisinə görə TDT ölkələr arasında Qırğızıstan (23,8% və dünya üzrə 56 mövqe) Türkiyədən (24,3% və 54 mövqe) sonra ikinci yerdədir. Digər ölkələrin bu göstəricisi aşağıdır. Azərbaycanın ətraf mühitin davamlılığı göstəricisi 2025-ci ildə 7 % olmuş və dünya ölkələri üzrə 126-cı yerdədir. Təəssüf ki, bu göstərici TDT ölkələri üzrə ən xoşagəlməzdir.

Cədvəl 5.

Qırğızıstanın 2025-ci ildə Gİİ –nin strukturunun elementlərinin qiymətləndirilməsi

Bənd	Göstəricinin adı	Qiyməti/dəyəri	Mövqeyi
3.1.	Informasiya və Kommunikasiya texnologiyaları (İKT)	71.1	82
3.1.3.	Dövlətin online xidmətləri	52.7	87
3.3.	Ətraf mühitin davamlılığı	23.8	56
3.3.3.	İSO 140001 ətraf mühit, mlrd.PPP&GDP	0.06	138
5.2.	Innovasiya əlaqələri	14.9	115
5.2.1.	Publik elm-sənaye birgə nəşrləri	0.6	121
5.2.2.	Universitet-sənaye E&T əməkdaşlığı	21.5	108
5.2.3.	Universitet&sənaye beynəlxalq əlaqələri, ən yüksək 5*	n/a	n/a
5.2.4.	Klasterin inkişaf vəziyyəti	34.1	96
5.2.5.	Patent kompleksləri, mlrd. PPP/GDP	0	100
5.3.	Biliklərin mənimsənilməsi	23.2	84
5.3.2.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə idxal payı,%	11.7	26
5.3.3.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə idxal payı,%	0.7	106
6.2.	Biliyin təsiri	15.5	120
6.2.4.	Hi-tech məhsulların istehsalı	2.3	110
6.3.	Biliyin yayılması	12.8	91
6.3.2.	Istehsal və ixrac mürəkkəbliyi	50.2	60
6.3.3.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə ixrac payı, %	2.1	60
6.3.4.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə ixrac payı,%	0.5	105
6.3.5.	İSO 9001 keyfiyyət/ mlrd. PPP/GDP	0.2	136
7.2.	Yaradıcılıq məhsulları və xidmətləri	30.4	31
7.2.4.	Yaradıcılıq məhsullarının ümumi ticarətdə ixrac payı, %	0.5	65

Mənbə: wipo.int/gii-ranking/en/kyrgyzstan/section/economy-profile

Özbəkistanın İKT xidmətinin ümumi ticarətdə ixrac payı digər TDT ölkələrindən yüksəkdir – 1.3%. Bu da Özbəkistanın İKT sahəsində Çin ilə sıx əlaqəsi ilə əlaqədardır. Çin, həmçinin, Özbəkistanın Hind-Çin ərazisinə daxil olan ölkələr ilə ən müasir İKT xidmətlərini təklif edir. Özbəkistanın istehsal və ixrac mürəkkəbliyi 2025-ci ildə 47,8% olmasına baxmayaraq hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə ixrac payı 0,8%-dir.

Cədvəl 6.

Özbəkistanın 2025-ci ildə Gİİ –nin strukturunun elementlərinin qiymətləndirilməsi

Bənd	Göstəricinin adı	Qiyməti/dəyəri	Mövqeyi
3.1.	Informasiya və Kommunikasiya texnologiyaları (İKT)	76.1	68
3.1.3.	Dövlətin online xidmətləri	71.7	59
3.3.	Ətraf mühitin davamlılığı	16.6	89
3.3.3.	İSO 140001 ətraf mühit, mlrd.PPP&GDP	4.2	23
5.2.	Innovasiya əlaqələri	23	78
5.2.1.	Publik elm-sənaye birgə nəşrləri	0.9	95
5.2.2.	Universitet-sənaye E&T əməkdaşlığı	33.5	75
5.2.3.	Universitet&sənaye beynəlxalq əlaqələri, ən yüksək 5*	13.5	85
5.2.4.	Klasterin inkişaf vəziyyəti	60.1	44
5.2.5.	Patent kompleksləri, mlrd. PPP/GDP	0	100
5.3.	Biliklərin mənimsənilməsi	24.1	81
5.3.2.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə idxal payı,%	13.1	18
5.3.3.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə idxal payı,%	0.7	104

6.2.	Biliyin təsiri	33.3	46
6.2.4.	Hi-tech məhsulların istehsalı	25.3	50
6.3.	Biliyin yayılması	16	78
6.3.2.	Istehsal və ixrac mürəkkəbliyi	47.8	65
6.3.3.	Hi-tech məhsulların ümumi ticarətdə ixrac payı, %	0.8	85
6.3.4.	İKT xidmətinin ümumi ticarətdə ixrac payı, %	1.3	81
6.3.5.	ISO 9001 keyfiyyət/ mlrd. PPP/GDP	5.5	48
7.2.	Yaradıcılıq məhsulları və xidmətləri	5	96
7.2.4.	Yaradıcılıq məhsullarının ümumi ticarətdə ixrac payı, %	0.7	54

Mənbə: wipo.int/gii-ranking/en/uzbekistan/section/economy-profile

İslahatlar təkcə iqtisadiyyatın daxili strukturunu deyil, həm də inkişafın postneft dövründə onun dəyişikliklərini təkmilləşdirir. Karbohidrogenlərin istehsalı və emalı sahəsində köklü texnoloji inkişafın inkişafına, onların optimal nəqlinə səy və investisiyaların yönəldilməsi zəruridir. Real institusional islahatlar ilk növbədə sənayeyə, yüksək texnologiyalı xidmətlər sahəsinə, nəqliyyat infrastrukturuna yönəldilməlidir. TDT ölkələri üzrə sənaye məhsullarının indeksinə nəzər salaq (Cədvəl 7.).

Cədvəl 7.

TDT ölkələri üzrə sənaye məhsulunun indeksi, % (əvvəlki ilə nisbətən)

TDT dövlətləri	2010	2020	2021	2022
Azərbaycan	102.6	96.0	105.0	98.9
Qazaxstan	109.6	99.5	103.6	101.2
Qırğızstan	109.8	93.4	109.0	-
Özbəkistan	105.9	100.9	108.8	105.3
Türkiyə	113.2	102.2	116.4	106.2

Mənbə: Azərbaycan statistik göstəriciləri, 2024, s.629.

2019-2021 illər ərzində TDT ölkələri arasında yalnız Türkiyədə sənaye istehsalı indeksi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır [14, s.645]. Sənaye indeksinin artımı əsaslı innovasiyalarla sıx əlaqələndir. Sənayedə radikal innovasiyaların tətbiqi ilə iqtisadi artımın keyfiyyət komponentinin artırılması mümkündür.

Türkiyənin 2020-ci ildə iqtisadiyyatın balanslaşdırılmış strukturunu belə xarakterizə etmək olar: sənaye milli iqtisadiyyatın 25,6%-ni, təkrar emal - 21,5%, xidmətlər - 32,7%, nəqliyyat - 12,0% ticarət - 16,3% və tikinti - 5,9% olmuşdur. Keçmiş Sovet İttifaqı respublikalarının balanslaşdırılmış strukturu yoxdur: Qazaxıstanda sənaye 2022-ci ildə təxminən 32,0%, Qırğızıstanda 18,9%, Özbəkistanda 26,7%, Türkmənistanda 36,8% paya malikdir (Cədvəl 8.).

Cədvəl 8.

2015-2022 illər ərzində iqtisadi sahələr üzrə payın bölüşdürülməsi

	Sənaye	Təkrar istehsal	Xidmətlər	Nəqliyyat	Ticarət	İnşaat
Türkiyə						
2015	22.4	18.9	32.4	12.0	16.2	9.2
2022	25.6	21.5	32.7	12.0	16.3	5.9
Azərbaycan						
2015	36.2	5.5	21.6	8.7	13.5	13.1
2022	55.2	5.4	15.8	8.0	10.6	5.2
Qazaxstan						
2015	26.2	10.8	31.6	11.8	19.1	6.3
2022	32.0	14.5	29.1	8.8	18.8	5.7
Qırğızstan						
2015	18.3	15.4	25.6	8.9	22.6	9.2
2022	18.9	14.1	30.5	6.9	21.6	8.4
Özbəkistan						
2015	18.9	26.4	13.9	9.4	7.9	5.6
2022	26.7	27.5	20.5	7.0	7.0	6.7

* 2022 il statistikas

Mənbə: [17]

Cədvəl 8-dən göründüyü kimi, 2022-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatının strukturunda ən böyük pay sənayenin payına düşür və bu 55,2%-ə bərabərdir. İqtisadiyyatın dayanıqlığını artırmaq üçün istehsalın payını azaltmaq üçün sənaye strukturunda emal payının artırılması məqsəduyğundur [36-38]. Bu məqsədlə Azərbaycanda çoxlu tədbirlər həyata keçirilir, konsepsiya və proqramlar qəbul edilir ki, onların həyata keçirilməsi yaxın gələcəkdə müsbət nəticələr verməlidir.

Türkiyədə iqtisadiyyatın strukturunda sənaye artımı (emal) ölkə iqtisadiyyatının mövcud strukturunun mürəkkəbləşməsi, innovativ əsasda nəqliyyata diqqətin artırılması, şəraitdə davamlılıq və sabitliyə zəmin yaradılması, təbii ehtiyatların tükənməsi və ekoloji vəziyyətin pisləşməsi tendensiyasına malikdir.

Azərbaycanın istehsal etdiyi və dünya ölkələrinə göndərdiyi innovasiya məhsullarının statistikasını göstərir ki, 2012-ci ildə 737,2 milyon manat məhsulun yalnız 0,1 milyon manatı innovasiya yönümlü olmuşdur. Amma 2023-cü ildə innovasiya yönümlü məhsulların sayı 0-a enmişdir (Cədvəl 9.) [49].

2012-ci ildə Qazaxıstanın xaricə göndərdiyi məhsulların əksəriyyəti innovasiya yönümlü olmuşdur – 99, 6%. Son 3 ildə əsaslı innovasiyalara məruz qalmış məhsullar isə 85,4% təşkil etmişdir. Lakin Azərbaycan və Qazaxıstan üzrə 2020-ci ildən yeni göstəricilər yoxdur.

Cədvəl 9.

MDB ölkələrinə aid türkdilli dövlətlərin xaricə göndərdiyi innovasiya məhsulları, milli valyutada

Ölkələr, valyuta	Innovasiya xüsusiyyətləri	2012	2020	2021	2022	2023
Azərbaycan, Milyon manat	Istehsal etdiyi məhsullar xaricə göndərilmişdir:	737.2				
	Onlardan innovasiya məhsulları, cəmi:	0.1				
	son 3 ildə yeni yaradılmış məhsul	-				
	Son 3 ildə təkmilləşdirilmiş məhsul	0.1				
	Digər innovativ məhsullar	-				
Qazaxıstan, milyon təngə	Istehsal etdiyi məhsullar xaricə göndərilmişdir:	182984.3	308107.1	214490.2	286261.4	420613.5
	Onlardan innovativ məhsullar, cəmi:	182334.7				
	son 3 ildə yeni yaradılmış məhsul	126261.1				
	Son 3 ildə təkmilləşdirilmiş məhsul	1352.2				
	Digər innovativ məhsullar	54721.4				
Qırğızıstan, milyon som	Istehsal etdiyi məhsullar xaricə göndərilmişdir:	1003.5	2.4	15.9	164.0	-
	Onlardan innovativ məhsullar, cəmi:	1003.5	2.4	12.7	163.9	-
	son 3 ildə yeni yaradılmış məhsul	-	-	-	-	-
	Son 3 ildə təkmilləşdirilmiş məhsul	1003.5	2.4	12.7	163.9	-
	Digər innovativ məhsullar	-	-	-	-	-
Özbəkistan, milyon sum	Istehsal etdiyi məhsullar xaricə göndərilmişdir:	-	27959209.4	43515911.3	4281712.9	-
	Onlardan innovativ məhsullar, cəmi:	-	2053538.0	1544724.7	1740809.9	-
	son 3 ildə yeni yaradılmış məhsul	-	835516.4	283155.3	1059382.5	-
	Son 3 ildə təkmilləşdirilmiş məhsul	-	219122.5	1077184.2	681427.4	-
	Digər innovativ məhsullar	-	-	-	-	-

Mənbə: www.cisstat.org/web/guest/cis-stat-home?Framelid=98872

Qırğızıstanın 2012-ci ildə istehsal etdiyi və xaricə göndərdiyi məhsulların hamısı innovasiya yönümlüdür və son 3 ildə təkmilləşdirilmiş məhsuldur (bax cədvəl 9).

2020-ci ildən 2023-cü ilə qədər Qırğızıstanın son 3 ildə təkmilləşdirilmiş şərtlərlə istehsal etdiyi və xaricə göndərdiyi innovasiya məhsulu 2.4 milyon somdan 164.0 milyon soma qədər (68.33 dəfə)

artmışdır. Özbəkistanın istehsal etdiyi və xaricə göndərdiyi məhsul 2020-ci ildə 27959209.4 milyon sumdan 2022-ci ildə 4281712.9 milyon suma qədər (6.5 dəfə) azalmışdır. 2020-ci ildə innovativ məhsulların ümumi məhsullarda payı 0,73%, 2022-ci ildə isə innovativ məhsulların xüsusi çəkisi 40,66% olmuşdur. Qeyd etməliyik ki, TDT ölkələri arasında idxal və ixrac əməliyyatlarında əsas tərəfdaşların xüsusi çəkisi belədir (Cədvəl 10.)

Cədvəl 10.

2023-24-cü illərdə Azərbaycanın TDT ölkələri arasında idxal və ixrac əməliyyatlarında əsas tərəfdaşların xüsusi çəkisi [14-15]

TDT ölkələri	2023				2024			
	İdxal		İxrac		İdxal		İxrac	
	Xüsusi çəkisi	Yeri	Xüsusi çəkisi	Yeri	Xüsusi çəkisi	Yeri	Xüsusi çəkisi	Yeri
Türkiyə	13.3	3	15.8	2	11.0	3	14.4	2
Qazaxıstan	1.2	15	0.3	23	1.6	12	0.5	25
Özbəkistan	0.8	20	0.1	30	1.0	20	0.2	35
Qırğızıstan	-	-	0.2	29				

İxrac yönümlü məhsullar texnoloji yeniliklərə əsaslanaraq Azərbaycanın sənaye, eləcə də milli iqtisadiyyatının güclənməsinə, xarici bazarlara çıxışını təmin edir.

Cədvəl 11.

TDT ölkələrində milli valyutada texnoloji (məhsul və proses), marketing və təşkilati innovasiyalara xərclərin dinamikası [48]

	2010	2015	2020	2023	2023-cü ildə 2010-a nisbətən, %
Azərbaycan, mln. AZN	8.1	35.1	35.9	11.7	143.3
Qazaxıstan, mlrd. tengə	235.5	662.9	783.2	1820.8	773.1
Qırğızıstan, mln. som	-	-	251.9	144.2	57.3
Özbəkistan, mlrd. sum	264.4	5528.3	6829.9	10616.5	4015.3

Cədvəl 12

TDT daxil olan MDB ölkələri müəssisələri tərəfindən yeni texnologiyalar (texniki nailiyyətlər), program vasitələrinin alınması, ədəd [48]

	2011	2015	2020	2021	2022
Azərbaycan	16	-	58	-	-
Qazaxıstan	258	-	-	-	-
Qırğızıstan	-	-	50	-	-
Özbəkistan	-	-	530	887	823

Cədvəl 12- dən göründüyü kimi keçmiş SSRİ-nin türkdilli ölkələrində müəssisələr tərəfindən yeni texnologiyalar (texniki nailiyyətlər), program vasitələrinin alınması qeyri-stabil xüsusiyyət daşıyır və yalnız dövlət tərəfindən qəbul olunmuş qərarlar və ayrılmış vəsait üzrə həyata keçirilir.

Cədvəl 13.

2023-25-ci illərdə türkdilli ölkələrdə iqtisadiyyat, tədqiqat və İKT-dən istifadə üzrə keyfiyyət göstəricilərinin yeri və son iki ildə dəyişilməsi [41]

	2023			2025			Dəyişmə bəndi: pisləşmə (-), yaxşılaşma (+)		
	İqtisadiyyat	ETKLİ, innovasiyalar	İKT	İqtisadiyyat	ETKLİ, innovasiyalar	İKT	İqtisadiyyat	ETKLİ, innovasiyalar	İKT
Azərbaycan	61	40	64	108	109	83	-47	-69	-19
Qazaxıstan	62	103	62	60	108	62	+2	-5	0
Qırğızıstan	96	96	90	105	119	80	-9	-23	+10
Özbəkistan	71	91	82	66	93	82	+5	-2	0
Türkiyə	61	40	64	59	46	59	+2	-6	+5

Cədvəl 13-dən göründüyü kimi, 2023-cü ildə keyfiyyət göstəricilərinin iqtisadiyyatda, ETKLİ (R&D) və İKT-dən istifadədə yeri həm Türkiyə, həm də Azərbaycan üçün eyni və daha yaxşıdır. Əgər Qazaxıstan iqtisadi sabitliyə görə Türkiyə və Azərbaycandan sonra 62-ci yerdədirsə, tədqiqat və inkişaf baxımından 103-cü yerdədir. Özbəkistan isə tədqiqat və inkişafda orta, İKT-dən istifadə üzrə türkdilli ölkələr arasında ikinci yerdədir. Lakin 2025-ci il üçün Azərbaycanda bütün 3 göstərici üzrə pisləşmə müşahidə olunur. Qazaxıstan və Türkiyədə iqtisadiyyat üzrə 2 bənd yaxşılaşdırma olubsa, ETKLİ üzrə mövqelərin pisləşməsi ((-5) və (-6)), İKT üzrə mövqelərin yaxşılaşdırılması Qırğızıstan (+10) və Türkiyədə (+5) müşahidə olunur.

Azərbaycanın intellektual potensialı var, lakin 5.0. sənayeyə keçid şəraitində ölkə daxili bazarda innovativ texnologiyalar tədarükçüsü deyil. İnnovativ texnologiyaların tədarükçüləri xarici innovativ sistemlər, proqram təminatı, yeniləmələr, serverlər və digər innovativ texnoloji məhsul və xidmətlərdir [32]:

- ölkədə innovativ texnologiyaların tətbiqi üçün istehsalçı və əsas təchizatçı dövlət özü olmalıdır;
- xüsusi sistem və məlumatların şəbəkələr üzərində ötürülməsinə nəzarət tələb olunur (hissələrdə şifrələmə və kodlaşdırma, sonra isə onları vahid bütövlükdə birləşdirmək);
- innovativ sistemlərin tətbiqi müəyyən səviyyədə ixtisaslı kadr hazırlığını tələb edir, lakin bu prosesi sadələşdirmək üçün ən sadə interfeys modelindən istifadə etmək məqsədəuyğundur;
- dövlət tərəfindən qərarların qəbulu sistemi və dövlət sektorlarında innovativ texnologiyaların inkişafı və tətbiqi üçün sistemin özü çevik olmalıdır.

Texnoloji və təşkilati imkanların milli iqtisadiyyata daxil edilməsində həmişə ön sıralarda dayanan istehsal sahəsidir. Mövcud problemlərin həllində hələ də həlledici əhəmiyyət kəsb edən istehsal potensialının artırılmasıdır [33].

Bu gün Azərbaycan sənaye obyektlərinin tikinti sahəsində 100-dən çox elmtutumlu, eləcə də innovativ məhsul və xidmət növləri ilə təmsil olunur; metalın emalı və qüsurların aşkar edilməsi; mayələrin, yağların, yanacağın təmizlənməsi və regenerasiyası sahəsində; tikinti avadanlığının quraşdırılması və təmiri sahəsində; tikinti texnikası xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində; elektrotexnika sahəsində; gəmiqayırma sahəsində; avtomobil istehsalı sahəsində və s. Onların arasında aşağıdakıları qeyd etmək olar [13]:

- Obyektlərin lazerlə skan edilməsi üçün cihaz – “Laser Gulf” şirkətinin məhsulları;
- Telekommunikasiya üçün avadanlıqların icarəsi, icarəsi, kompaniyanın telekommunikasiya sistemlərinin layihələrinin hazırlanması - “Fuadakva, BM”, “Granit, AS Company” kompaniyalarının məhsul və xidmətləri; “Criogen, BM”, “Altun Temel, BM”, “4Comfort, BM”, “ABC Consulting, BM”;
- “Berlin Wasser” şirkətindən SKD və SKD avtomobil yığımı;
- Kəşfiyyat işləri – “Kəngərli, BM” kompaniyasının xidməti.

Ölkədə bilik iqtisadiyyatının elementləri olan innovativ sahibkarlığın inkişafı üçün bir çox tədbirlər keçirilir. Nəticədə respublikada 4-cü sənaye inqilabından istifadə olunur. Azərbaycan indi Sənaye 5.0-ə keçid prosesindədir. Azərbaycan sənayesi müxtəlif texnologiyalarda rəqəmsallaşmanın yaradıcı istiqamətlərini formalaşdırmaq, Qarabağ zonasında “Ağıllı şəhər” və “Ağıllı kənd”, “Yaşıl zona” enerji layihələrinin yaradılmasından istifadə edir [20]. Bütün bunlar Sənaye 5.0-a keçiddə dayanıqlı iqtisadiyyatın əsaslarının yaradılmasına və sosial-iqtisadi problemlərin həllinə kömək edəcəkdir. PEST təhlili ilə Azərbaycan milli iqtisadiyyatına innovasiyaların tətbiqinə təsir edən xarici amilləri nəzərdən keçirək (Cədvəl 14). Azərbaycan özü innovativ texnologiyaların respublikada tətbiqi üçün istehsalçı və əsas təchizatçı olmalıdır. Sənaye 5.0-a keçid prosesində bütün proqram məhsulları yalnız hökumətin öz mülkiyyətli müəssisələri tərəfindən istehsal edilməli, təchiz edilməli və xidmət göstərilməlidir.

Cədvəl 14.

5.0. Sənayeyə keçid şəraitində Azərbaycan milli iqtisadiyyatında innovasiya dəyişikliklərinin PEST təhlili

Müsbət cəhətlər	Mənfi cəhətlər
<i>Siyasi faktorlar</i>	
➤ Siyasi sabitlik işğaldan azad edilmiş torpaqlarda iri sənaye obyektlərinin yaradılmasına şərait yaradır; ➤ Səmərəli yük axınları üçün Şərqdən Qərbə, həmçinin Şimaldan Cənuba müasir və səmərəli dəmir yolu nəqliyyatı marşrutu yaradılır.	➤ Qonşu dövlətlər heç də həmişə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində - İKT və kosmik tədqiqatlar sahəsində, avtomobil və dəmir yolu kommunikasiyalarının inkişafında, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə ağıllı şəhərlərin yaradılmasında innovasiyalarda maraqlı deyillər.
<i>İqtisadi faktorlar</i>	
➤ Azərbaycan öz milli iqtisadiyyatının strukturunu xarici investisiyalar hesabına və son 10 ildə isə öz maliyyə mənbələri hesabına yenidən qurmuşdur; ➤ Azərbaycanda elmi-texniki məhsulların bəzi növləri üçün güzəştli gömrük vergisindən istifadə edilir; ➤ Azərbaycanda iri və orta biznes, xüsusilə metal emalı, avtomobil və məişət alətlərinin istehsalı sahəsində inkişaf edir.	➤ Azərbaycan eyni zamanda milli iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında çoxlu müxtəlif innovativ layihələrə investisiya qoyur; ➤ İnnovativ transformasiyalar imitasiya xarakteri daşıyır və erkən dividendlərin alınması üçün investisiya cəlbediciliyi ilə xarakterizə olunur.
<i>Sosial faktorlar</i>	
➤ Azərbaycan gənclərin xaricdə təhsil almasına və gənc mütəxəssislərin yenidən hazırlanmasına investisiyalar xərcləyir.	➤ Yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə onları işlə təmin etmək imkanları arasında disbalans var.
<i>Texnoloji faktorlar</i>	
➤ İKT sektorunda xidmət dövryyəsinin payı dünyada 14%-ə bərabərdir; ➤ Azərbaycan rəqəbatqabiliyyətli iqtisadi infrastruktur - e-bankçılıq, elektron ticarət, e-ticarət və s. təmin etmək məqsədilə telekommunikasiya sektorunda avadanlıq və proqram təminatını yeniləyir.	➤ Tətbiq olunan yeniliklər yalnız İKT sektorunu və ya robotlaşdırılmış sənaye müəssisələrini əhatə edir; ➤ İqtisadiyyatın elmtutumlu sahələrində - maşınqayırmada, xüsusi nəqliyyat vasitələrinin istehsalında, gəmiqayırmada nəinki radikal, hətta təkmilləşən yeniliklər müşahidə olunmur.

Müəllif qeyd edir ki, Azərbaycanın yerli məhsulların ixracına nəzarət edən dövlət orqanları malların Türkdilli Dövlətlər təşkilatına aid ölkələrin inkişaf etmiş ölkə bazarlarına çıxarılmasında bilavasitə iştirak etməlidir. Beynəlxalq standartlara cavab verən məhsulların sənaye istehsalı sahəsində təkə hüquqi və maliyyə məsələləri deyil, həm də marketing tədqiqatları və reklam fəaliyyəti ilə məşğul olmalıdırlar [32]. Və bu tədbirlər yüksək texnologiyalı məhsul və xidmətlərin ixrac potensialını əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırır.

2. TDT ölkələrinin innovasiya fəaliyyətinin bir qolu olan yaşıl iqtisadiyyat üzrə ölkələrarası əməkdaşlığının qiymətləndirilməsi

Hər bir TDT dövləti innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın yeni bir istiqaməti olan yaşıl iqtisadiyyata əsaslanan dövlət strategiyasını seçmişlər. Yaşıl iqtisadiyyat strategiyasına qoşulan Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan və Qırğızıstan innovativ inkişaf yolunu seçərək ölkənin rəqəbat qabiliyyətinin artırılmasına dəstək olur. Qeyd edək ki, son iki ildə Türkiyə Azərbaycan ilə idxal (3 yer) və ixrac əməliyyatlarında (2 yer) öz mövqesini saxlasa da, idxalın xüsusi çəkisində payı 2,3 %, ixrac əməliyyatlarında isə payı 1,4% azalmışdır. Qazaxıstan idxal üzrə 15 mövqedən 12 mövqeyə keçid etmişdir, amma ixrac əməliyyatlarında mövqeyi 2 bənd pisləşmişdir. Özbəkistanın Azərbaycandan idxal əməliyyatlarının xüsusi çəkisi 0,2 % artmış, amma tutduğu mövqe eyni qalmışdır (20 –ci yer (Bax Cədvəl 10)). Özbəkistanın Azərbaycan ilə ixrac əməliyyatlarının xüsusi çəkisi 0,1% artmış, amma tutduğu mövqe 5 bənd pisləşmişdir [29].

Cədvəl 15

2022-ci ildə TDT ölkələrinin vacib sənaye məhsulları üzrə ixrac-idxal əməliyyatlarının xüsusi çəkisi

	Azərbaycan		Qazaxıstan		Qırğızıstan		Türkiyə		Cəmi	
	ixrac	idxal	ixrac	idxal	ixrac	idxal	ixrac	idxal	ixrac	idxal
Cəmi:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Yanacaq istisna olmaqla, qeyri-ərzaq xammalı	4.9	29.8	4.8	15.9	1.0	8.9	3.4	1.5	3.4	9.1
Mineral yanacaqlar, sürtkü yağları və oxşar materiallar	0.4	18.4	0.5	10.5	1.2	27.3	0.6	0.4	0.7	18.6
Kimya və oxşar məhsullar	1.6	18.6	8.1	2.4	6.9	1.3	7.5	17.5	8.5	7.7
Sənaye məhsulları	45.7	17.3	15.0	25.3	33.9	41.5	81.4	16.7	47.5	19.9
Maşınqayırma və nəqliyyat avadanlığı	26.5	0.7	34.6	6.2	4.2	6.8	2.6	47.8	13.0	18.7
Müxtəlif realizə olunmağa hazır məhsullar	4.1	0.3	5.1	0.5	24.1	1.1	0.2	9.3	8.6	3.3
Başqa məhsullar	0.0	0.0	0.0	0.2	0.3	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1
Xidmətlər	3.2	1.9	13.1	1.4	2.4	2.8	2.8	3.5	8.2	2.1

Mənbə: *Turkic states economy, 2023, p.285.*

Cədvəl 15-dən göründüyü kimi 2022-ci ildə Azərbaycanın maşınqayırma və nəqliyyat avadanlığı ixracı 26,5%, idxalı isə 0,7%, eləcə də xidmətlər sahəsində (İKT, səhiyyə və təhsil) ixrac payı 3,2%, idxal payı isə 1,9% olmuşdur. Türkiyə xidmətlər sahəsində TDT ölkələri içərisində 8,2% ixrac və 2,1% idxal payına malikdir. Maşınqayırma və nəqliyyat avadanlığı sahəsində TDT ölkələri arasında 2,6% ixrac və 47,8% idxal payına malikdir və bu da Türkiyə iqtisadiyyatının sənaye müxtəlifliyi və yüksək texnoloji xüsusiyyətlərə malik olmasını sübut edir. Qazaxıstan xidmətlər sahəsində 13,1% ixrac və 1,4% idxal payına malikdir və bu qazaxıstanın kosmik rabitə üzrə ixrac xidmətləri sayəsindədir. Maşınqayırma və nəqliyyat avadanlığı sahəsində Qazaxıstanın ixrac potensialı 34,5%-dir və bu göstərici idxal payından təxminən 6 dəfə çoxdur. Qırğızıstana gəldikdə isə müxtəlif sənaye məhsullarının idxal (41,5%) payı ixrac payından (33,9%) 7,6% çoxdur. Son dövrdə Qırğızıstan Özbəkistan ilə qarşılıqlı İKT xidmətləri sayəsində xidmətlər sferasında artan ixrac (2,4%) və idxal (2,8%) ilə seçilir.

Yalnız 2020-ci ildən sonra Azərbaycanın azad olunmuş ərazilərində yeni şəhərlərin salınması (radikal innovasiyalar), nəqliyyat qovşağının bərpası (təkmilləşdirici innovasiyalar), rabitə və İKT üzrə infrastrukturun (təkmilləşdirici innovasiyalar) yaradılması investisiya-innovasiya layihələri əsasında həyata keçiriləcəkdir ki, bunlar 2023-24 illərdə Azərbaycanın türkdilli ölkələr ilə bağladığı iki və çoxtərəfli Sazişlər əsasında olacaqdır. Hazırda türkdilli ölkələrdə innovasiya prosesləri, əsasən, xidmətlər sahəsində - ali təhsil, İKT imkanlarının genişləndirilməsi ilə sax bağlıdır. Onu da qeyd etmək ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı strukturunda İKT-nin payı 2024-cü ildə (2,0%) 2015-ci (1,9%) ilə nisbətən 0,1% azalmışdır. Ətraf mühitün qorunması üçün Azərbaycanın xərcləri 2024-cü ildə 2020-ci ilə nisbətən 56,6% artmışdır. Amma ətraf mühitin yaxşılaşdırılması indeksi 46.5-dən 40.5-ə, həyat indeksi 33.0-dan 30.0-ə, sağlamlıq indeksi 58.87-dən 48.3 qədər düşmüşdür (Cədvəl 16).

Yüksək keyfiyyətli iqtisadi artım və inkişaf məsələləri yaşıl iqtisadiyyatı müəyyən edən davamlılıq və sabitlik üçün zəmin yaradır [33]. Yaşıl iqtisadiyyatın göstəricilərindən biri həyat keyfiyyəti indeksidir. Həyat keyfiyyəti indeksi 8 göstəricidən ibarətdir: 1. PPI - alıcılıq qabiliyyəti indeksi; 2. SI - təhlükəsizlik göstəricisi; 3. HCI - səhiyyə indeksi; 4. CLI - yaşayış minimumu indeksi; 5. PPIR - əmlakın qiymətinin gəlirə nisbəti; 6. TCTI - trafik icmasının vaxt indeksi; 7. PI - çirklənmə indeksi; 8. CI - iqlim indeksi (Cədvəl 16). Qırğızıstan və Özbəkistan üzrə məlumatlar mövcud deyil.

Cədvəl 16

2024-cü ildə həyat keyfiyyəti indeksi [17]

	Mövqe	İndeks	PPI	SI	HCI	CLI	PPIR	TCTI	PI	CI
Türkiyə		123.6	39.3	59.1	70.7	33.8	12.5	44.1	64.7	93.3
Azərbaycan	63	109.8	29.4	68.4	47.7	31.1	14.4	39.1	73.1	91.4
Qazaxıstan	72	98.4	36.8	54.1	60.1	33.5	10.4	35.8	73.6	39.8

Cədvəl 16-dakı məlumatlardan göründüyü kimi, Azərbaycan və Qazaxıstan bu indeks üzrə orta mövqeləri tutur (63 və 72-ci yerlər). Azərbaycanda təhlükəsizlik indeksi Türkiyə (59,1) və Qazaxıstandan (54,1) yüksəkdir (68,4). Amma Azərbaycanda səhiyyə indeksi (47,7) Qazaxıstan (60,1) və Türkiyədən (70,7) aşağıdır. Yaşayış dəyəri indeksi ya bütün birjadankənar dövlətlər üçündür. Azərbaycanda və Qazaxıstanda vəziyyət yaxşılaşıb, lakin görülməsi işlər hələ çoxdur. Azərbaycan hökuməti bu istiqamətdə xeyli işlər görür ki, bu da həyat keyfiyyətinin bu indeksində özünü göstərir (təhsilə, səhiyyəyə investisiyaların artırılması, ekoloji problemlərin həlli, hərbi

Ölkə hökuməti tərəfindən həyata keçirilən işlər nəticəsində iqtisadi strukturu mürəkkəbləşdirmək məqsədilə davamlılığın, rəqabətqabiliyyətliliyin və səmərəliliyin artırılması üçün əsaslar yaradılmışdır [1; 35-39]. Azərbaycanın inkişaf etmiş ölkəyə çevrilməsinə şərait yaradan fond yaradılıb və orta gəlirdən yuxarı olan ölkələr qrupuna daxil edilmişdir. Azərbaycan Prezidenti cənab İ.Əliyevin COP 29 iclasında (11-22 noyabr 2024-cü il) dediyi kimi - ... biz “yaşıl” keçidi qətiyyətlə müdafiə edəcəyik və bunu edirik. Ancaq eyni zamanda, realist olmalıyıq” [40].

Cədvəl 17

Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyat üzrə göstəricilərinin dinamikası [11], [21-22]

	2020	2021	2022	2023	2024
ÜDM, milyon \$	42693.0	54825.4	78807.5	72356.2	74.3 mlrd \$
Xammal ixracının həcmi, milyon \$	13732.6	22208.0	38146.7	33898.6	
ÜDM-də ətraf mühitin mühafizə xərcləri, %	0.33	0.27	0.23	0.29	0.30
Ətraf mühitin mühafizə xərcləri, milyon manat/milyon \$	240.6/141.5	246.0/144.7	281.6/165.7	358.57/210.9	376.87/221.7
ÜDM inkişafı	- 4.3	5.6	4.7	1.1	4.1
"Yaşıl" ÜDM, milyon \$	28818.9	32472.7	40495.1	38246.7	
ÜDM-də "yaşıl" ÜDM-in payı, %	67.5	59.2	51.4	52.9	
İnsan inkişafı indeksi (HDI)	0.756/88	0.745/91	0.750/92	0.760/89	
Ətraf mühir nailiyyəti indeksi	46.5/72	-	88.60/104	40.4/121	40.5/121
Yaşayış dəyəri indeksi	33.0	30.9	39.6	31.2	30.9
Sağlamlıq indeksi	58.87	44.0	32.0	47.1	48.3
Əsas kapitala investisiyalar, mlrd \$	10.1	9.9	10.5	12.5	
Şəbəkəyə Hazırlıq İndeksi	48.76/66	47.56/76	-	-	46.08/75

Qeyd: Q.İmanovun məqaləsinə istinad olaraq iqtisadi inkişaf göstəriciləri G.Yuzbashiyeva tərəfindən hesablanmışdır. [21-22]

Qeyri-neft sektorunun artımı büdcənin dolğunluğuna, dayanıqlılığın, səmərəliliyin və səmərəliliyin artırılmasına xidmət edir. Artımın kəmiyyət meyarı davamlı ÜDM artım templərinin təmin edilməsidir. Azərbaycan hökumətinin həyata keçirdiyi bütün tədbirlər “yaşıl iqtisadiyyat”-ın əsaslarının yaradılmasına öz töhfəsini verir. “Yaşıl” ÜDM indeksi ekoloji təzyiq nəzərə alınmaqla iqtisadi artımı göstərir (Cədvəl 17). Cədvəl 17-də göstəriləyi kimi, iqtisadi göstəricilər yaxşılaşır. Məsələn, ÜDM artıb və onun səviyyəsi 2024-cü ildə 4,1% təşkil edib, insan inkişafı indeksi və şəbəkə hazırlığı indeksi yaxşılaşıb. ÜDM-də təkcə ekoloji xərclərin artımı deyil, iqtisadi artıma ekoloji təzyiq də artır [30].

“Yaşıl” ÜDM-in istifadəsi təriflərdə aydınlıq və başa düşülməyə kömək edir ki, bu da müəyyən üstünlüklər yaradır. Qeyd etmək lazımdır ki, mənfi dəyərlər gəlirlilikdən daha çox dəyər itkilərini göstərir. Həmçinin, “yaşıl” ÜDM indeksinin ekoloji komponentinin qiymətləndirilməsi konseptual

aparatu sadələşdirən və asanlaşdıran iqtisadi göstəricilərdən istifadə etməklə həyata keçirilir [7]; [32].

Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının 2022-ci ildə təklif etdiyi islahatlar paketi 2050-ci ilə qədər Azərbaycanda ÜDM-in illik artımına orta hesabla 1,7 faiz bəndi töhfə verəcək. Azərbaycanın uzunmüddətli artımına A-dan E bəndə qədər təsir edəcəyini bildirmişlər (Cədvəl 18).

Cədvəl 18

Yaxın gələcək üçün Azərbaycana tətbiq olunacaq innovasiyalar [10]

	Orta inkişaf əmsali, %			
	2024-50-ci illər	2024-2029 illər	2030-cu illər	2040-cı illər
I. ÜDM başlığı				
Əsas xətt	0.5	1.1	0.5	0.1
İslahatlardan artan artım (bir-bir), ppts:				
A. Qeyri-enerji TFP artımı	0.9	0.6	1.1	0.8
B. İnsan kapitalı artımı	0.4	0.0	0.3	0.6
C. Özəl investisiyalar	0.3	0.2	0.5	0.1
D. Dövlət investisiyaları	0.0	0.2	0.0	-0.1
E. Qadın iştirakı	0.1	0.1	0.1	0.1
Birgə islahatlar paketi	1.7	1.0	2.1	1.6
II. Qeyri-enerji ÜDM				
Əsas xətt	1.6	2.0	1.8	1.3
İslahatlardan artan artım (bir-bir), ppts:				
A. Qeyri-enerji TFP artımı	1.1	0.9	1.5	0.7
B. İnsan kapitalı artımı	0.5	0.0	0.5	0.8
C. Özəl investisiyalar	0.2	0.1	0.3	0.2
D. Dövlət investisiyaları	0.0	0.1	0.0	0.0
E. Qadın iştirakı	0.1	0.2	0.2	0.0
Qarışıq islahatlar paketi	1.9	1.4	2.6	1.7
III. Enerji ÜDM-i (Neft+Qaz) əsas xətt	-2.3	-0.2	-2.2	-3.5
İslahatlardan artan artım (bir-bir), ppts:				
A. Qeyri-enerji TFP artımı	-0.1	-0.1	-0.3	0.1
B. İnsan kapitalı artımı	-0.1	0.0	-0.1	-0.1
C. Özəl investisiyalar	0.4	0.2	0.9	0.1
D. Dövlət investisiyaları	0.0	0.3	0.1	-0.2
E. Qadın iştirakı	0.0	0.0	0.0	0.0
Qarışıq islahatlar paketi	0.3	0.4	0.5	-0.1

İlkin məlumatlar göstərir ki, ÜDM artımı 2030-cu illərdə - əksər islahatların yetişdiyi və TFP artımının sürətlə artdığı bir vaxtda - 2,1 faiz nöqtəsində zirvəyə çatacaq, lakin 2040-cı ildə uzunmüddətli perspektivdə bu, 1,6-ya yaxınlaşır. Cədvəl 2-dən göründüyü kimi, özəl investisiyaların yenidən formalaşdırılması əhəmiyyətli əlavə iqtisadi artıma gətirib çıxarır (2030-cu illərdə təxminən +0,5 ortamüddətli artım). Uzunmüddətli perspektivdə qeyri-enerji TFP və insan kapitalı sahələrində tədricən artım müşahidə olunacaqdır.

Birincisi, islahatlar paketi azalan neft ehtiyatları və təbii ehtiyatlar problemini həll edə bilməz. İkincisi, islahatlar enerji sektoruna nisbətən qeyri-enerji sektorunun məhsuldarlığını artırır. Bu məhsuldarlıq fərqi qeyri-enerji sektoruna əlavə investisiyalara səbəb olur və bu, islahatların enerji sektoruna təsirini getdikcə azaldır.

Azərbaycanın TDT ölkələri ilə yaşıl iqtisadiyyat üzrə investisiya-innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsi xüsusi yer tutur. 2005-ci ildə Azərbaycanın qəbul etdiyi "Yaşıl inkişaf strategiyası dörd prioritet sahəni əhatə edirdi:

- istehsalın və istehlakın rəasional modeli;
- müəssisələrin və bazarların "yaşıllaşdırılması", yəni ətraf mühitin qorunmasına dəstək olan sənaye obyektlərinin işlədilməsi;
- davamlı infrastruktur;
- vergi və büdcə islahatlarının yaşıllaşdırılması və ya ətraf mühitin qorunmasına dəstək olması.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) 207 milyon ABŞ dolları məbləğində kredit ayırmaqla AzQRES-in (ölkənin ən böyük istilik elektrik stansiyası) yenidən qurulması və

modernləşdirilməsi üçün ümumi maliyyələşdirmə həcmi 232 milyon ABŞ dolları olan investisiya proqramının hazırlanmasına yardım etmişdir [7].

Layihəyə aşağıdakılar daxildir: (1) AYİB vəsaitlərindən istifadə etməklə bütün turbinlərin və qazanların yenidən qurulması və nəzarət və monitoring sisteminin modernləşdirilməsi; (2) soyutma qülləsinin bir hissəsinin və suyun soyutma sisteminin təmiri; və (3) ətraf mühit, sağlamlıq və əməyin mühafizəsi tədbirlərinin həyata keçirilməsi [18].

Gəlin türkdilli dövlətlərin qarşılıqlı investisiyalarına nəzər salaq. Ölkəmiz şəhərsalma, nəqliyyat infrastrukturunu, rabitə, sənaye müəssisələri, iqtisadiyyatın bərpası sahəsində böyük xərclər hesabına işğaldan azad edilmiş Azərbaycanın yeni torpaqlarına [2] fəal şəkildə xarici investisiya cəlb edir.

Azərbaycanın ən mühüm tərəfdaşı Türkiyədir və hazırda Türkiyədən Qarabağa sərmayə qoymaq üçün 111 müraciət var ki, bu da gələcəkdə ətraf mühitin mühafizəsi və müasir mühəndislik strukturlarının yaradılmasını nəzərdə tutur. SOCAR (Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti) Türkiyənin neft-kimya sektorunda yeni investisiya layihələri həyata keçirməyi planlaşdırır: beynəlxalq neft-kimya ticarəti, elektrik enerjisi və təbii qaz ixracının artırılması, logistikanın etibarlılığının və saxlama müddətinin artırılmasına investisiyalar kimi artım layihələri. sistemləri və davamlı aviasiya yanacağı əməliyyatları. Gündəliyə Türkiyədə enerji səmərəliliyinin artırılmasına yönəlmiş layihələrin sayının artırılması, o cümlədən Türkiyədə ekoloji təmiz məhsulların inkişafı yolu ilə dekarbonizasiyanın sürətləndirilməsi daxildir [9].

2024-cü ilin martında Azərbaycan və Qazaxıstan nümayəndələri müştərək investisiya fondunun yaradılması, sənaye parklarında birgə istehsalın təşkili, Ələt limanında taxıl terminalının tikintisi, gəmiqayırma sektorunda əməkdaşlıq, habelə qazax şirkətlərinin işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən layihələrdə iştirakının mümkünlüyü. Nümayəndələr həmçinin neft-qaz sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi, Qazaxıstan neftinin müxtəlif marşrutlar üzrə tranzitinin həcmi artırılması imkanları, eləcə də Orta Dəhlizlə yükdaşımaların aparılması imkanlarını müzakirə ediblər [12].

Son 2 ildə Azərbaycan və Özbəkistan arasında qarşılıqlı faydalı ticarət əlaqələri yaxşılaşıb. İki ölkə prezidentləri qarşıdakı beş il ərzində qarşılıqlı ticarətin həcmi 1 milyard dollara çatdırmağı qarşıya məqsəd qoyublar. 2023-cü ilin fevralında yaradılmış 500 milyon ABŞ dolları dəyərində birgə investisiya fondu qaz-kimya, energetika, kənd təsərrüfatı, yeyinti sənayesi sahələrində əməkdaşlıq perspektivləri yaradır, həmçinin ikitərəfli və tranzit yüklərin güzəştli və üstünlükləri ilə daşınması üçün əlavə əlverişli şərait yaradır. Azərbaycan infrastrukturunu vasitəsilə dəmir yolu daşımaları üçün 50%-ə qədər. 2023-cü ilin noyabrında Azərbaycan, Özbəkistan və Qazaxıstan nümayəndələri arasında keçirilmiş üçtərəfli görüşün yekunlarına əsasən müvafiq infrastrukturun yaradılması, inkişafı və ixracı sahəsində əməkdaşlığa diqqət yetirməklə enerji mübadiləsi məsələlərini əks etdirən birgə kommunike qəbul edilmişdir. ammoniyak və yaşıl hidrogen, bərpa olunan mənbələr və s. [16].

Azərbaycan-Qırğızıstan İnkişaf Fondu 2024-cü ilin payızından fəaliyyətə başlayacaq. Artıq nümayəndələr daxili prosedurları başa çatdırıblar. Qırğızıstandan Azərbaycana yağlar, kənd təsərrüfatı məhsulları, toxuculuq məhsulları ixrac edilir. Azərbaycan Qırğızıstan sahibkarlarının meyvə-tərəvəz emalı və tikinti sahəsində layihələrinə 850 milyon dollar sərmayə qoyur, həmçinin tərəfdaşlara neft məhsulları tədarük etməyi və turizmi inkişaf etdirməyi planlaşdırır [27].

Cədvəl 19.

Türkdilli dövlətlərdən Azərbaycan sənayesinə innovasiyalar üzrə cəlb olunan investisiyaların SWOT təhlili

Güclü cəhətlər	Zəif cəhətlər
Azərbaycanın əsas investorları Türkiyə və Qazaxıstandır ki, onlar şəhərlərin, sənaye obyektlərinin və nəqliyyat-kommunikasiya obyektlərinin tikintisinə bir çox innovativ layihələrə sərmayə qoyurlar.	Özbəkistan və Qırğızıstan 2024-cü ildə Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş torpaqlarında sənaye obyektlərinə investisiya qoyuluşu haqqında saziş imzalamışdır.
İmkanlar	Təhlükələr
İKT sektoru müəssisələrinə, sənaye istehsalı sektoruna, şəhərsalma və turizm sənayesi subyektlərinə investisiyalar qoyulur.	Azərbaycanın digər türk respublikalarına yatırdığı sərmayələr Türkiyə və Qazaxıstanın Azərbaycana qoyduğu investisiyalardan çoxdur.

Mənbə: [4]

İqtisadiyyatın inkişafı və modernləşdirilməsi iqtisadiyyatın strukturunun təkcə daxili deyil, həm də xarici investisiyalar hesabına dəyişdirilməsi zərurəti ilə bağlıdır (Cədvəl 19).

Azərbaycanın texnologiya bazarını inkişaf etmiş ölkələrə münasibətdə “gənc” adlandırmaq mümkün olsa da, ölkəmiz inkişaf edir, güclənir, dinamizm xüsusiyyətini gücləndirir. Yeniliklər iqtisadiyyatın strukturuna birbaşa təsir edir, bəzən problemlər yaradır, çox vaxt isə müsbət təsir edir. Bu gün iqtisadi problemlər iqtisadi artımı və inkişafı məhdudlaşdıran əsas amil kimi çıxış edir. Real struktur dəyişiklikləri məhsuldarlığın, səmərəliliyin və dayanıqlığın artmasına, əhalinin gəlirlərinin artmasına kömək edir. Rəqabətə davamlı olmayan mövcud sənaye və bazarların yaratdığı problemlər iqtisadi artım potensialının azalmasına təsir göstərir.

Son dövrdə yaşıl iqtisadiyyat üzrə yeniliklər bunlardır: 1) Azərbaycanla 2 süni peykin olması İKT sektorunun inkişafına şəraitin yaradılması, 2) ekoloji cəhətdən təmiz nəqliyyat vasitələrindən istifadə, 3) yaşıl şəhər növlərinin yaradılması – ağıllı və ya smart şəhər.

Ölkədə bilik iqtisadiyyatının elementləri olan innovativ sahibkarlığın inkişafı üçün bir çox tədbirlər keçirilir. Nəticədə respublikada 4-cü sənaye inqilabından istifadə olunur. Azərbaycan indi Sənaye 5.0-ə keçid prosesindədir. Azərbaycan sənayesi müxtəlif texnologiyalarda rəqəmsallaşmanın yaradıcı istiqamətlərini formalaşdırmaq, Qarabağ zonasında “Ağıllı şəhər” və “Ağıllı kənd”, “Yaşıl zona” enerji layihələrinin yaradılmasından istifadə edir. Bütün bunlar Sənaye 5.0-a keçiddə dayanıqlı iqtisadiyyatın əsaslarının yaradılmasına və sosial-iqtisadi problemlərin həllinə kömək edəcəkdir.

3. İnnovasiya sahəsində Türk dövlətləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətləri

Azərbaycan özü innovativ texnologiyaların respublikada tətbiqi üçün istehsalçı və əsas təchizatçı olmalıdır. Sənaye 5.0-a keçid prosesində bütün proqram məhsulları yalnız hökumətin öz mülkiyyətli müəssisələri tərəfindən istehsal edilməli, təchiz edilməli və xidmət göstərilməlidir.

Azərbaycanın ən mühüm tərəfdaşı Türkiyədir və hazırda Türkiyədən Qarabağa sərmayə qoymaq üçün 111 müraciət var ki, bu da gələcəkdə ətraf mühitin mühafizəsi və müasir mühəndislik strukturlarının yaradılmasını nəzərdə tutur. SOCAR (Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti) Türkiyənin neft-kimya sektorunda yeni investisiya layihələri həyata keçirməyi planlaşdırır: beynəlxalq neft-kimya ticarəti, elektrik enerjisi və təbii qaz ixracının artırılması, logistikanın etibarlılığının və saxlama müddətinin artırılmasına investisiyalar kimi artım layihələri, sistemləri və davamlı aviasiya yanacağı əməliyyatları. Azərbaycanın digər türk respublikalarına yatırdığı sərmayələr Türkiyə və Qazaxıstanın Azərbaycana qoyduğu investisiyalardan çoxdur. Azərbaycan İKT sektoru müəssisələrinə, sənaye istehsalı sektoruna, şəhərsalma və turizm sənayesi subyektlərinə investisiyalar qoyur.

Gündəliyə Türkiyədə enerji səmərəliliyinin artırılmasına yönəlmiş layihələrin sayının artırılması, o cümlədən Türkiyədə ekoloji təmiz məhsulların inkişafı yolu ilə dekarbonizasiyanın sürətləndirilməsi daxildir. Qazaxıstan-Türkiyə əməkdaşlığı çərçivəsində 2 milyard tengelik 61 layihələr həyata keçirmişdir. İnvestisiya-innovasiya layihələrindən “Swissgrow Tarım Gida Ambalaj” orqanik mineral gübrə istehsalı, “LC Waikiki” mağaza şəbəkələrinin açılışı və “Anadolu Endustri Holding” sərnişinləndirici içki istehsalı, “Nobel Pharmaceuticals” dərman istehsalı, “Royal Hijyen və Sağlq Urunleri uşaq bezi istehsalı”, YDA hava limanı tikinti və istismar, “Aselsan Elektronik” elektron və elektro-optik cihazların istehsalı və s. göstərmək olar.

2024-cü ilin martında Azərbaycan və Qazaxıstan nümayəndələri müştərək investisiya fondunun yaradılması, sənaye parklarında birgə istehsalın təşkili, Ələt limanında taxıl terminalının tikintisi, gəmiqayırma sektorunda əməkdaşlıq, habelə qazax şirkətlərinin işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən layihələrdə iştirakının mümkünlüyü. Nümayəndələr həmçinin neft-qaz sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi, Qazaxıstan neftinin müxtəlif marşrutlar üzrə tranzitinin həcmi artırılması imkanları, eləcə də Orta Dəhlizlə yükdaşımaların aparılması imkanlarını müzakirə ediblər.

Son 2 ildə Azərbaycan və Özbəkistan arasında qarşılıqlı faydalı ticarət əlaqələri yaxşılaşıb. İki ölkə prezidentləri qarşdakı beş il ərzində qarşılıqlı ticarətin həcmi 1 milyard dollara çatdırmağı qarşıya məqsəd qoyublar. 2023-cü ilin fevralında yaradılmış 500 milyon ABŞ dolları dəyərində birgə investisiya fondu qaz-kimya, energetika, kənd təsərrüfatı, yeyinti sənayesi sahələrində əməkdaşlıq perspektivləri yaradır, həmçinin ikitərəfli və tranzit yüklərin güzəştli və üstünlükləri ilə daşınması

üçün əlavə əlverişli şərait yaradır. Azərbaycan infrastrukturunu vasitəsilə dəmir yolu daşımaları üçün 50%-ə qədər. 2023-cü ilin noyabrında Azərbaycan, Özbəkistan və Qazaxıstan nümayəndələri arasında keçirilmiş üçtərəfli görüşün yekunlarına əsasən müvafiq infrastrukturun yaradılması, inkişafı, ammoniyak və yaşıl hidrogen məhsulların ixracı, bərpa olunan mənbələr üzrə xidmətlərin yaradılması sahəsində əməkdaşlığa diqqət yetirməklə enerji mübadiləsi məsələlərini əks etdirən birgə kommunika qəbul edilmişdir. “Yeni Özbəkistanın 2022-ci il üçün İnkişaf Strategiyası-2026” proqramının məqsədi Orta Asiyada təhlükəsizlik, ticarət-iqtisadi, su, enerji, nəqliyyat və mədəni-humanitar sahələrdə innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

BMT-nin Davamlı İnkişaf Konfransında Qırğızıstan “RIO+20” 2012-ci ildə yaşıl iqtisadiyyat təşviqini qəbul etmişdir. Hazırda Qırğızıstan Respublikası hər bir iqtisadi potensialının formalaşdırılması və gücləndirilməsi istiqamətində kənd təsərrüfatı, istehsal və emal sənayesi, enerji, mədənçilik, nəqliyyat, tikinti və turizm sahələrini inkişaf etdirir. Sənayenin enerji xərclərini azaltmaq, resurslara qənaət etmə, az tullantılı texnologiyalar, yerli əmək resurslarından səmərəli istifadə və ətraf mühitə təsirin azaldılması üzrə tətbiqi stimullaşdırma mexanizmləri yaradılmışdır.

Yuxarıda göstərilənlərə əsaslanaraq respublikanın TDT ölkələri ilə qarşılıqlı investisiya-innovasiya layihələrinin inkişafı nəzərdə tutulur:

- qloballaşma, regionallaşma şəraitində dövlət dəstəyi nəinki innovasiya yönümlü layihələrin yaranması, hətta sonrakı dövrdə də məqsədyönlü strategiyaya əsaslanmasına nəzarət etməlidir;
- Türkiyə, Özbəkistan və Qazaxıstandan fərqli olaraq Azərbaycanda hazırda yeni istehsal texnologiyalarının inkişafına və tətbiqinə kömək edən kütləvi sahibkarlıq mədəniyyəti yoxdur. Bu vəziyyət innovasiya bazarının aşağı səviyyədə olması ilə əlaqədardır;
- rəqabət milli iqtisadiyyatın aşağı səviyyə texnologiyalardan istifadə edən sahələri (mağazalar, restoranlar, tikinti, turizm və s.) əhatə edir. Ölkənin gələcək inkişafını müəyyən edəcək yüksək texnologiyalı sənaye sahələrinə (mikroelektronika, biotexnologiya, gəmiqayırma və s.) dövlət dəstəyinin formalaşması və onların tətbiqi üçün xüsusi iqtisadi fondların yaradılması vacibdir.

Türk dövlətləri Təşkiatı ölkələrinin daha bir əməkdaşlıq sahəsi ali təhsildir. Cədvəl 20-dən göründüyü kimi, Türkiyə və Azərbaycanda təhsil indeksinin hər 3 səviyyəsi eynidir. Universitetəqədər təhsilin ən yüksək indeksinə Özbəkistan, ali təhsil indeksi isə Qırğızıstana məxsusdur.

Cədvəl 20.

2023-cü il üçün türkdillli ölkələrdə təhsilin keyfiyyət göstəriciləri indeksi [41]

	Universitetə qədər təhsil	Kollec, orta ixtisas təhsili	Ali təhsil
Azərbaycan	66.75	56.98	32.70
Kazaxstan	70.72	42.89	44.67
Qırğızıstan	76.88	50.26	47.46
Özbəkistan	77.44	48.77	39.92
Türkiyə	66.75	56.98	32.77

Mənbə: [https://www.knowledge4all.com/country-profile?CountryId=1007]

Cədvəl 21.

2015-2022-ci illər üçün türkdillli ölkələr üzrə dövlət sektorunun təhsil xərcləri və təhsilə dövlət xərcləri [40]

	Dövlət sektorunun təhsilə xərcləri, dövlət xərclərinin cəmi %			Təhsilə ayrılmış dövlət xərcləri, ÜDM-in ümumi faizi		
	2015	2020	2022	2015	2020	2022
Azərbaycan	8.27	9.80	13.00	2.95	4.33	2.91
Qazaxstan	12.19	18.60	-	2.79	4.45	4.21
Qırğızıstan	15.72	20.69	-	5.99	6.09	7.96
Özbəkistan	24.52	21.85	21.9	5.49	4.95	5.28
Türkiyə	11.85	9.31	8.81*	4.32	4.01	2.85*

Qeyd: *2021

Mənbə: [https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?view=chart]

Son illərdə təhsilə investisiyalar iqtisadi artımın mühüm amilə çevrilmişdir [8]. İnvestisiya performansını ali təhsil də daxil olmaqla təhsilə təsir göstərir. Türk dilli ölkələrində dövlət sektorunun təhsilə ayırdığı xərclərə nəzər salaraq (Cədvəl 21.). Cədvəl 21.-dən göründüyü kimi, bütün keçmiş SSRİ respublikaları həm ümumi büdcədə, həm də ÜDM-də ali təhsilə getdikcə daha çox pul xərcləyirlər. Belə ki, Azərbaycanda dövlət sektorunun təhsilə xərcləri (ümumi dövlət xərclərinin %-i) 2022-ci ildə 13,0%-ə yüksəlmişdir. 2022-ci ildə türk dilli ölkələr arasında büdcədən ali təhsilə ən çox subsidiya ayıran Özbəkistan olmuşdur. Qazaxıstanda təhsilə dövlət xərcləri 2015-ci ildə 12,19%-dən 2021-ci ildə 20,35%-ə qədər artmışdır. Qırğızıstan və Özbəkistanda 2015-2022-ci illər üçün ÜDM-ə münasibətdə dövlət xərcləri yüksəkdir. Qazaxıstanda (2015-ci ildəki 2,79%-dən 2022-ci ildə 4,21%-ə qədər) və Qırğızıstanda (2015-ci ildəki 5,99%-dən 2022-ci ildə 7,96%-ə qədər) bu göstəricidə artım var.

Türkiyədə büdcə xərclərində 3,04% azalma var. Keçmiş sovet respublikalarından fərqli olaraq, Türkiyədə ali təhsil 3 mənbədən maliyyələşir: özəl universitetlərdə təhsil alan tələbələrin özlərindən, büdcədən və VAGF (təkcə təhsilə deyil, xüsusən də ali təhsilə subsidiya verən tarixi İslam sosial fondu), həm də səhiyyə və sosial layihələr). Bu baxımdan büdcədən təhsil xərclərinin xüsusi çəkisinin azalması ali təhsilin maliyyələşdirilməsini pisləşdirmir.

Qeyd etmək lazımdır ki, təhsilə xərcləri artırmaq mümkündür, lakin onun təşkilati komponenti dəyişdirilmədən bu xərclər effektiv olmayacaq. Məsələn, Azərbaycanda təhsilə dövlət xərclərinin artımı var, amma hələ ki, effektivlik aşağıdır. Avropa standartlarına görə təhsil xərcləri ÜDM-in 5-7%-dən aşağı olmamalıdır. Yalnız Qırğızıstan (6,22%) və Özbəkistan (5,28%) daha yaxşı göstəricilərə malikdir. Qazaxıstan və Qırğızıstan universitetləri təhsilin inkişafına diqqət yetirən Tempus EDUCA “Mərkəzi Asiya ölkələrində pedaqogika və təhsilin idarə edilməsində təhsil proqramlarının modernləşdirilməsi və inkişafı” layihəsində iştirak edirlər [23].

Cədvəl 22.

Türkdilli ölkələrinin ali təhsil sahəsində SWOT təhlili [40-42]

Güclü cəhətlər	Zəif cəhətlər
➤ İxrac xidməti kimi bazarın və ali təhsilin cəmləşməsi mövcuddur; Türkiyədə peşə azadlığının keyfiyyəti, ali təhsildə tələbə-müəllim nisbəti, akademik azadlıq və maliyyə açıqlığı; ➤ Türkdilli ölkələr arasında ali təhsilli əhəlinin sayı ən çox Qazaxıstanda (70,68%) və Qırğızıstandadır (2020-ci ildə 46,45%).	➤ ETKLİ xərclərinin aşağı səviyyəsi də ölkənin rəqabətqabiliyyətlik səviyyəsinə təsir göstərir (Azərbaycan, Türkmənistan); ➤ Türkiyədə natamam orta təhsilli işçilərin geniş əhatə dairəsi var.
İmkanlar	Təhlükələr
➤ Əmək ixtisaslarının artması Özbəkistanda (2010-cu ildəki 26,85%-dən 2020-ci ildə 66,41%-ə qədər), Qazaxıstanda (2010-cu ildəki 13,06%-dən 2020-ci ildə 28,69%-ə qədər); Azərbaycanda (2010-cu ildə 8,87%-dən 2020-ci ildə 14,03%-ə qədər) müşahidə olunur.	➤ Qazaxıstan və Qırğızıstanda ali təhsil və texniki kollec təhsili, əsasən, rus dilində aparılır; ➤ İKT sahəsində Türkmənistan digər ölkələrdən geri qalır.

Mənbə: [https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?view=chart;

https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Education_spending_percent_of_government_spend]

Azərbaycanda onlar dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir və ÜDM-də aşağı faizə malikdirlər, baxmayaraq ki, potensial imkanlar mövcuddur ki, bu da inflyasiyanın artmasına, ərzaq məhsulları üçün əhəmiyyətli xərclərə, əmək məhsuldarlığının aşağı səviyyəsinə səbəb olur. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC) 2023-cü ildə 95 ölkədən 1403 universitetin daxil olduğu reytingdə ilk dəfə yer almışdır. UNEC Azərbaycanda 1-ci, Asiyada 327-ci, dünyada 1051-1100-cü yer tutmuşdur [24].

Hazırda Özbəkistanın ali təhsil sistemi 65 təhsil müəssisəsindən, o cümlədən 19 universitetdən, bakalavr və magistrələr hazırlayan 38 institutdan ibarətdir; o cümlədən elmi akademiya, 7 xarici universitetin filialı. İnsan kapitalının inkişaf səviyyəsinə görə Özbəkistan dünyanın 141 ölkəsi arasında 35-ci, təhsil sisteminin inkişaf səviyyəsinə görə isə ümumilikdə ikinci yeri tutmuşdur. Bu gün Özbəkistanda iqtisadiyyat və sosial sahələr üçün yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması 6 bilik sahəsi

üzrə həyata keçirilir: humanitar sahə; sosial sahə, iqtisadiyyat və hüquq; istehsal və texniki sahə; kənd təsərrüfatı və su təsərrüfatı; sağlamlıq və sosial rifah; xidmət sektoru [30]. Özbəkistanda təhsil, elm və istehsalın daha da integrasiyası üçün Daşkənddə elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işləri üçün elmi-texniki park təşkil edilmişdir.

Nəticə

İqtisadi inkişaf və onun müasirləşdirilməsi iqtisadiyyatın strukturunun dəyişdirilməsi zərurəti ilə bağlıdır. İqtisadi inkişafın son illərində müşahidə olunan dəyişikliklərin təhlili əsasında keyfiyyətə yeni struktur siyasətinin aparılması məqsədəuyğundur. İnnovasiya bazarının dəstəklənməsi ilkin mərhələdə vacibdir, çünki bu, sonradan gələcək inkişafa mane ola bilər və innovasiya bazarının dinamizminin azalmasına səbəb ola bilər. Bu, səmərəliliyin artırılması və real nəticələrin əldə edilməsinə diqqətin yönəldilməsi üçün fəaliyyətlərin ardıcılığını və davamlılığını tələb edir.

Azərbaycanın Türk dövlətləri təşkilatına daxil olan ölkələr iqtisadiyyatının idarə olunmasında təkcə investisiya və innovasiya layihələrinin deyil, həm də radikal innovasiyaların tətbiqi üçün ilkin şərait yaratmışdır. Ölkədə innovativ texnologiyaların tətbiqi üçün istehsalçı və əsas təchizatçı dövlət özü olmalıdır. Bütün proqram məhsulları yalnız dövlətin öz mülkiyyətində olan müəssisələr tərəfindən istehsal edilməli, təchiz edilməli və xidmət göstərilməlidir.

Innovativ sistemlərin tətbiqi müəyyən səviyyədə ixtisaslı kadr hazırlığını tələb edir, lakin bu prosesi sadələşdirmək üçün ən sadə interfeys modelindən istifadə etmək məqsədəuyğundur. Həmçinin, innovativ texnologiyaların tətbiqindən əvvəl onların düzgün texniki işləməsi üçün keyfiyyətə sınaqdan keçirilməsi vacibdir.

Dövlət tərəfindən qərarların qəbulu sistemi və dövlət sektorlarında innovativ texnologiyaların inkişafı və tətbiqi üçün sistemin özü çevik olmalıdır.

Ölkə büdcəsində qabaqcıl ali təhsil prioritet olmalıdır. Ölkənin iqtisadi yüksəlişi və inkişafı, daxili və dünya bazarlarında rəqabət qabiliyyəti ali təhsilə qoyulan investisiyalardan asılıdır. Təhsil sistemi ilə əmək bazarı arasında mövcud qarşılıqlı əlaqənin aşağı səviyyədə olması, elmi-innovativ və təhsil fəaliyyətinin integrasiyasının aşağı səviyyədə olması kadr hazırlığı sistemində struktur dəyişikliklərinə təsir edir və buna görə də ölkənin rəqabət qabiliyyətinin səviyyəsini aşağı salır.

Keyfiyyətli dəyişikliklərə nail olmaq üçün mövcud vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün real tədbirlər görmək lazımdır:

- Bütün türkdilli ölkələrində təhsil prioritet olmalıdır;
- Ölkənin iqtisadi artımı və inkişafı ali təhsilə qoyulan investisiyalardan asılıdır;
- Türkdilli ölkələr arasında elmi, texniki, innovasiya və təhsil fəaliyyətinin integrasiyası üçün vahid portal yaratmaq lazımdır;
- Tədris prosesində, həmçinin İKT-dən istifadə etməklə tədqiqatlarda universitetlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək;
- Təhsil sistemi ilə əmək bazarı arasında bütün ölkələrə xas olan mövcud aşağı səviyyəli əlaqəni yüksəltmək lazımdır;
- Kadr hazırlığı və onların sonrakı məşğulluğu sahəsində dövlətlər arasında qarşılıqlı fəaliyyət strukturunu formalaşdırmaq lazımdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Abasova, S.H. (2015) Mechanisms of state regulation of foreign economic innovation processes in developing economies: on the example of Azerbaijan's foreign economic relations with other countries. Novosibirsk, publishing house CRNS, 234 p. (Rus dilində)
2. Abasova, S.H., Habibi, H. (2022) Development of a modern communication system in the liberated territories of Azerbaijan. 4 book of the international scientific conference of researchers in the field of economy and management "Sectoral evaluation of the economic potential of Karabakh and Eastern Zangezur". UNEC, p. 200-212. (in Azerbaijan) Retrieved from:

- <https://conferences.az/uploads/file/e9f5d-qarabag-ve-sergi-zengezerun-iqtisadi-potensialinin-sektoral-qiymetlendirilmesi.pdf>
3. Abasova, S.H. (2022) Analysis and Assessment of ICT Innovations Impact on Competitiveness of Foreign Economic Relations: Azerbaijan's Experience. Journal "Technology Audit and Production Reserves", № 5/4(67), p.29-37. - Retrieved from: <https://journals.uran.ua/tarp/article/view/268042/263972>.
 4. Abasova, S.H. (2022) Analysis of factors affecting innovations in the field of foreign economic relations. 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation "Priority Areas of Research in Scientific and Educational Activities: Problems and Prospects", October 12-13, 2022, Rivne, Ukraine, 224p. (p.7-13).
 5. Abasova, S.H., Safarov, R.A., Shamkhalova, S.O. (2022) Innovative Marketing Approaches' Implementation of Information Technology Services in Azerbaijan Economy. Proceeding book of International Conference on Economics "Regional Development-Digital Economy". 02-03 December 2022. Baku, UNEC-Scientific-Research institute of Economic Studies, 890p. (p.69-82) ISBN 978-625-6380-58-5. Retrived from: www.iksadkongre.com/economy
 6. Abasova, S.H. (2023) Innovative Transformations of Science-Intensive Industries in the National Economy of Azerbaijan: from Engineering to a Developed ICT Sector Challenges and issues of modern science [Electronic resource]: research papers collection. Dnipro: University after named A.Nobel, Vol. 1., 623 p. (p. 508-527). Retrieved from: <https://fti.dp.ua/conf/2023/06057-1450/>
 7. Abasova S.H., Shamkhalova S.O. (2023) Foreign Countries' Experience in Green Cities' Creating and its Possible Implementation in Azerbaijan. article No. 10 in book "Green economy and Green finance". Editorial board prof. A.Muradov, AP Neman Muradli, AP Fariz Ahmadov, AP Gulnar Maharramova, Book published within the framework of the 3rd international Scientific conference of economics and Management Researches dedicated to the 100th anniversary of the birth of Heydar Aliyev, the Great leader of the Republic of Azerbaijan, Baku, ISCEMR and UNEC publishing press, 2023, 415p. (p.187-209) <https://conferences.az/en/user/article>
 8. Abasova, S.H. Innovation education techniques in modernity: Azerbaijan experience. Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному освітньому середовищі. Монографія. Електронне видання. Дніпро, 2023., с.167-178. (498с.) ISBN 978-966-434-579-5.
 9. Abbasova, N. (2024) SOCAR is preparing a master plan for the implementation of new investment projects in the petrochemical sector of Turkey. Interfax-Azerbaijan. Information Agency. Economy. 19.03.2024. - Retrieved from: <https://interfax.az/view/911822>.
 10. Azerbaijan. Country Economy memorandum. (2022) International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. No 9, 247p. Internet: www.worldbank.org
 11. Azerbaijan statistic indicators. (2024) Baku, State Statistic Committee, 695p. - Ret. from: https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/stat-yearbook_2024.pdf
 12. Azerbaijan's investments in the economy of Kazakhstan exceeded \$211 million (2024) 05.03.2024. – Retrieved from: <https://www.inform.kz/ru/investitsii-azerbaydzhana-v-ekonomiku-kazahstana-previsili-211-mln-ececc3>.
 13. Azerbaijan product catalog. (21.05.2024) - Ret. from: <https://az.all.biz/buy>
 14. Azərbaycanın statistik göstəriciləri (2023) Bakı, Dövlət Statistika Komitəsi, s. 563-578
 15. Azərbaycanın statistik göstəriciləri (2024) Bakı, Dövlət Statistika Komitəsi, s.629.
 16. Bayramly, R. (2024) Cooperation between Azerbaijan and Uzbekistan in the conditions of modern reality: achievements and new prospects. Center for Analysis of International Relations. 18.01.2024 – Retrieved from: <https://aircenter.az/ru/single/sotrudnicestvo-azerbaydjana-i-uzbekistana-v-usloviyah-sovremennoy-realynosti-dostijeniya-i-novye-perspektivy-1346>.
 17. Center for analysis of economic reforms and communications of the Republic of Azerbaijan. (2022). "Turkic Economic Outlook" was launched in seven languages. (06.06.2022) Retrieved from: <https://ereforms.gov.az/en/media/xeberler/turk-iqtisadi-icmali-nin-yeddi-dilde-nesrine-baslanilib-406>.

18. Barkhudayev T. (2014) President Ilham Aliyev took part in the opening of the Surakhani solar power plant. – 16.07.2014. (rus dilində) – Ret.from: <http://www.1news.az/chronicle/20140716023637264.htm>
19. Construction in Azerbaijan. (2023). Baku, Azerbaijan State Statistic Committee, 246p. Retrieved from: <https://stat.gov.az/source/construction/>.
20. Ilham Aliyev held a press conference for representatives of local and foreign media. 26.02.2021. Azerbaijan State Information Agency.az (AZƏRTAC) 28. 02.2021 – Ret.from: https://azertag.az/ru/xeber/prezident_ilham_aliev_provel_press_konferenciya_dlya_predstavitelei_mestnyh_i_zarubezhnyh_smi__obnovleno___7_video-1722283 (in Russian)
21. Imanov, K. (2017) Models for assessing the quality of a national strategy for sustainable development. Munich, LAP - LAMBERT Academic Publishing, 124 p. (p. 117) (in Russian)
22. Nonews.com/directory (2024) - <https://ru.apa.az/finansy/v-azerbaidzane>
23. Results of the fourth competition of the Tempus IV program. (2011). <http://www.tempus.kg/ru/calls/es-tempus-jpcr-517504.htm>
24. QS Sustainability Ranking 2024
25. Quality of Life Index by Country (2024) - https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp
26. Scientific Conference. Rezekne Academy of Technologies, p.432-442 <https://doi.org/10.17770/sie2015vol1.330>
27. Timayev, A. (2023) Kyrgyzstan is interested in attracting investments from Azerbaijan. 24 World. Economy. 07/26/2023. Retrieved from: <https://mir24.tv/news/16560025/baku-investiruet-850-mln-v-proekty-kyrgyzskih-predprinimatelei> ((in russian))
28. The opening ceremony of the Leaders' Summit of the 29th session of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (COP29) was held in Baku. (2024) President of Azerbaijan Ilham Aliyev addressed the opening ceremony of the Leaders' Summit. 12.11.2024. (in Russian) - Ret.from: <https://president.az/ru/articles/view/67281>
29. Turkic states economy/ed. by V.Qazymly. Baku, Nobel Acad. Yayınçılık Eğitim Danışmanlık TİC. LTD, 2023, 438p. (p.285).
30. Usmonov, B. Development and Establishment Educational and Research Pillars of the Higher Education Institution. 2015, Society, Integration, Education. Proceedings of the International
31. Uzbekistan and Azerbaijan created an investment fund for \$500 million (2023) Economy. 28.02.2023. – Retrieved from: <https://www.gazeta.uz/ru/2023/02/28/uzb-azerbaijan>
32. Yuzbashiyeva, G.Z., Abasova, S.H. (2022). Innovations and Investments like as Providing Sources of Economic Growth in Azerbaijan in Pandemic Conditions (CPSLR 2021), Atlantis – Ret.from: <https://www.atlantispress.com/proceedings/ispc-cpslr-21/articles>
33. Yuzbashiyeva, G.Z., Abasova, S.H., Yuzbashiye, I.H. (2022) Impact of innovative development on state regulation of the national economy: comparative data of former USSR countries. Kazakhstan, Almatı. Journal Endless Light in Science, No.2, p.109-117. – Ret.from: <https://cyberleninka.ru/article/n/impact-of-innovative-development-on-state-regulation-of-the-national-economy-comparative-data-of-former-ussr-countries>
34. Yuzbashiyeva, G.Z., Yuzbashiye, I.H. (2022) Impact of Foreign Direct Investment (FDI) on economic development: the experience of Azerbaijan. Collection of Abstracts II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with international participation: ««Priority areas of research in scientific and educational activities: problems and prospects». Rivno, October 12-13, p.51-55.
35. Yuzbashiyeva, G.Z., Yuzbashiye, I.H. (2022) The state as an investor in innovative transformations: the experience of Azerbaijan. Scientific conference “System “Science-Technologies-Innovations”: methodology, experiences, perspectives”. Center for System analysis and strategic research of the National Academy of Sciences of Belarus.22-23 September 2022. Minsk 2022. p.6. (in Russian)
36. Yuzbashiyeva, G.Z., Abasova, S.H., Yuzbashiye, I.H. (2023) Innovative Factors’ Influencing to Azerbaijan National Economy Transformation. International Journal of Applied Engineering and

- Technology, (ISSN: 2633-4828) Published in London, UK by Roman Science Publications, vol.5, No 4 (December), p.217-227. Retrived from: 1) <https://romanpub.com/jaetv5-4-2023.php>; 2) <https://romanpub.com/resources/ijaet20v5-4-2023-26.pdf>
37. Yuzbashiyeva, G.Z., Abasova, S.H., Yuzbashiyeve, I.H. (2023) Investments, profits and added value: comparative analysis of data from post-Soviet countries. Journal "Endless Light in Science" (Kazakhstan), No. 10, p.129-139. (in russian)
38. Yuzbashiyeva, G.Z., Abasova, S.H., Yuzbashiyeve, I.H. (2024) Structural GDP growth rates: comparative analysis of indicators of Eurasian countries. Endless Light in Science» (Kazakhstan), № 5, p.1-15. (in russian)
39. Yuzbashiyeva, G.Z., Abasova, S.H., Yuzbashiyeve, I.H. (2024) The role of innovation in economy strengthening of Azerbaijan in the conditions of transition to Industry 5.0: on the example of a comparative analysis of indicators of some Eurasian countries. Journal Technology audit and production reserves, 6/4 (80), p.71-82. ISSN 2664-9969. <https://journals.uran.ua/tarp/article/view/320369>

Internet səhifələri

40. <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?view=chart>
41. <https://www.knowledge4all.com/country-profile?CountryId=1007>
42. https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Education_spending_percent_of_government_spend
43. wipo.int/gii-ranking/en/azerbaijan/section/economy-profile
44. wipo.int/gii-ranking/en/kazakhstan/section/economy-profile
45. wipo.int/gii-ranking/en/kyrgyzstan/section/economy-profile
46. wipo.int/gii-ranking/en/turkey/section/economy-profile
47. wipo.int/gii-ranking/en/uzbekistan/section/economy-profile
48. www.new.cisstat.org/web/guest/cis-stat-home?iFlameld=45263
49. www.new.cisstat.org/web/guest/cis-stat-home?Frameld=98872. (in russian)

Направления расширения сотрудничества с тюркскими государствами в области инноваций

Самира Абасова

ведущий научный сотрудник отдела «Регулирование внешнеэкономической деятельности»
Института экономики Министерства науки и образования Азербайджана, кандидат
экономических наук, доцент

Резюме: Целью исследования является анализ и оценка текущего состояния сотрудничества между тюркскими государствами в области инноваций, а также направлений его развития и расширения. В соответствии с целью исследования предполагается выполнение следующих задач:

- Оценка инновационного потенциала стран, входящих в Организацию тюркских государств (ОТГ);
- Оценка сотрудничества стран ОТГ в зеленой экономике, являющейся одной из ветвью инновационной деятельности;
- Направления расширения сотрудничества с тюркскими государствами в области инноваций.

В исследовании использовались статистические показатели и их сравнительный анализ, группировка данных, а также экспертная оценка с помощью PEST и SWOT анализов.

Ключевые слова: Организация тюркских государств (ОТГ), инновационная деятельность стран ОТГ, оценка инновационного потенциала стран ОТГ, оценка деятельности стран ОТГ в области «зеленой» экономики, PEST и SWOT анализы инновационной деятельности стран ОТГ, направления расширения сотрудничества с тюркскими государствами в области инноваций.